

KMETIJSTVO NA ZAVAROVANIH OBMOČJIH SLOVENIJE IN FFS

Janko RODE¹

¹Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Ljubljana

IZVLEČEK

Kmetijstvo v Sloveniji je postavljeno pred nove izzive, ki jih predstavljajo nezadostna samooskrba, zmanjševanje obdelovalnih zemljišč, podnebne spremembe in naravovarstvene zahteve. Območij zavarovanih po klasifikaciji IUCN je pri nas 254.847 ha, kar je 12,57% površine Slovenije. Zaradi ohranjenih habitatov živalskih in rastlinskih vrst pomembnih za Evropo, je v Sloveniji okoli 719.727 ha ali 35,5% ozemlja vključeno v mrežo naravovarstvenih območij NATURA 2000, ki ima namen ohranjanja biotske raznovrstnosti. V prispevku so predstavljeni podatki o deležu kmetijskih zemljišč v uporabi na zavarovanih območjih v Sloveniji in sistem kmetijskih okoljskih plačil vezanih na zmanjševanje vpliva kmetovanja in NATURO 2000. Analizirane so zahteve podukrepov s stališča uporabe fitofarmaceutskih sredstev.

Ključne besede: fitofarmaceutska sredstva, kmetijsko okoljska plačila, kmetijstvo, program razvoja podeželja, zavarovana območja

ABSTRACT

FARMING ON PROTECTED AREAS IN SLOVENIA AND PLANT PROTECTION PRODUCTS

Agriculture of Slovenia is faced with the challenges of low food self supply, reduction of arable land areas, climate change and natural protection measures. In Slovenia there is 254.847 ha, or 12.57% of areas protected in accordance with IUCN nomenclature. NATURA 2000 network, with aim of conserving biodiversity of European important endangered species and their habitats, encompasses 719.727 ha or 35.5% of total area of Slovenia. The data about the share of farmland in protected areas and the system of payments in Program of rural areas development (PRD) connected to environment protection, conservation and NATURA 2000 sites are presented. Analysis of PRD requirements concerning use of plant protection preparations is discussed.

Key words: agriculture, agri-environmental payments, plant protection products, program of rural area development, protected areas

1 UVOD

Kmetijstvo v Sloveniji je postavljeno pred nove izzive, ki jih predstavljajo nezadostna samooskrba, zmanjševanje obdelovalnih zemljišč in podnebne spremembe. Kmetijska stroka skuša najti optimalne načine kako se izogniti slabšanju stanja in omogočiti kmetovanje, ki bo trajnostno in vzdržno. Svoje prinesejo zahtevnejši standardi varovanja in ohranjanja narave ter naravnih virov. V luči teh sprememb se spreminjajo tudi zahteve do uporabe fitofarmaceutskih sredstev (FFS). Uporaba FFS ni več samo predmet dobre agronomske prakse in upoštevanja navodil proizvajalca, ampak je določeno tudi z naravovarstvenim

¹ doc. dr., Celovška 135, SI-1000 Ljubljana

statusom kmetijskega zemljišča kjer poteka pridelovanje. Namen članka je predstaviti delež obdelovalnih zemljišč pod različnimi režimi varstva in analiza razmer pod katerimi na zavarovanih območjih kmetje lahko kmetujejo. S stališča uporabe FFS smo analizirali ukrepe 2. osi PRP, ki so namenjeni podpori naravi prijaznejših praks kmetovanja. Analizirali smo tudi zakonodajo, ki ureja uporabo FFS v ekološkem kmetijstvu. V mnogih primerih so sredstva dovoljena v ekološkem kmetijstvu uporabna tudi na zemljiščih pod različnimi varovalnimi režimi.

2 MATERIAL IN METODE

Ker gre za pregledni članek, smo se osredotočili na pregled zakonodajnih virov in drugih predpisov. Za prikaz deleža pridelovalnih zemljišč pod različnimi režimi varstva smo uporabili podatke Statističnega urada Slovenije (SURS) in jih primerjali s podatki o zavarovanih območjih Ministrstva za okolje in prostor (MOP). Na Ministrstvu za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano pa smo pridobili podatke o zemljiščih na območjih NATURA 2000 vključenih v ukrepe KOP. Rezultat predstavlja presek GERK iz zbirne vloge in zemljišč plasti NATURA 2000. Upoštevane so samo površine, ki se prekrivajo več kot 90%.

Program razvoja podeželja za obdobje 2007 do 2013 (PRP), ki zrcali evropsko skupno kmetijsko politiko pri nas, je bil vir podatkov o ukrepih 2. osi razvoja podeželja in zahtevah posameznih ukrepov povezanih z uporabo FFS. Zahteve za uporabo FFS v ekološkem kmetovanju smo povzeli po Prilogi II Uredbe Komisije (ES) št. 889/2008, ki določa podrobnejša pravila za izvajanje Uredbe Sveta (ES) št. 834/2007 o ekološki pridelavi. Oba dokumenta sta osnova za urejanje ekološkega kmetovanja po celotni Evropski uniji.

3 REZULTAT

3.1 Zavarovana območja

V Sloveniji imamo dve obliki varovanja narave: zavarovana območja po nomenklaturi Svetovne zveze za varstvo narave - IUCN in območja Natura 2000. Zavarovana območja po merilih mednarodne organizacije IUCN so opredeljena v Zakonu o ohranjanju narave (ZON-UPB2, Ur. l. RS 96/2004, 8/2010). Zakon loči ožja in širša zavarovana območja. Ožja predstavljajo naravni spomeniki in naravni rezervati, kjer varujejo posamezne značilnosti ali manjše teritorialne enote z morfološkimi, geološkimi ali biotskimi posebnostmi. Širša območja predstavljajo različne oblike parkov: krajinski, regijski ali nacionalni. To so območja z veliko abiotsko, biotsko in krajinsko raznovrstnostjo. Parki imajo veliko gostoto in raznolikost naravnih vrednot, ki so med seboj kompleksno in funkcionalno prepletene. Vse vrste parkov imajo, poleg naravovarstvenega, tudi drug pomen. Z ureditvijo omogočajo trajnostni razvoj območja, ob upoštevanju razvojnih vizij lokalnega prebivalstva, zagotavljanja sonaravnega gospodarjenja ter zagotavljanja človekove telesne in duševne sprostitve. Po podatkih MOP je po nomenklaturi IUCN pri nas zavarovanih 254.847 ha, kar je 12,57% površine Slovenije.

Druga oblika je evropsko omrežje posebnih varstvenih območij - NATURA 2000, ki so jih določile države članice Evropske unije. Njihov namen je ohraniti živalske in rastlinske vrste ter habitate, ki so redki ali pa so v Evropi že ogroženi. Zakonska podlaga sta Direktiva o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst (Direktiva Sveta 92/43/EEC) in Direktiva o ohranjanju prostoživečih ptic (Direktiva Sveta 79/409/EEC). Na varstvenih območjih NATURA 2000 ni izključena človeška dejavnost. Potrebno pa je zagotoviti, da omenjene dejavnosti ne ogrožajo narave. Kadar je to mogoče naj podpirajo njeno ohranjanje. Slovenija je ob pridružitvi Evropski uniji določila seznam naravnih območij, ki ustrezajo merilom obeh direktiv. Zaradi velike biotske raznovrstnosti, ki je v

Sloveniji, je pri nas po omenjenih merilih zavarovano okoli 719.727 ha oziroma 35,5 % ozemlja. Območja v Sloveniji opredeljuje Uredba o posebnih varstvenih območjih – območjih Natura 2000 (Ur. l. RS št.49/04, 110/04, 59/07 in 48/08). Območja NATURA 2000 se delno prekrivajo z območji zavarovanimi po merilih IUCN. Leta 2008 je v različne KOP ukrepe na NATURA 2000 območjih bilo vključenih 83.883 ha upravičenih površin. Vsa zavarovana območja skupaj predstavljajo okoli 20% površin v kmetijski rabi in okoli 70% gozdov.

3.2 Kako kmetujejo na zavarovanih območjih?

Za upravljanje širših zavarovanih območji (narodni parki) je po Zakonu o naravi (ZON-UPB2 Ur. l. RS 96/2004, 8/2010) potrebno pripraviti načrte upravljanja. Načrti so sektorski, vendar med njimi ni posebnih upravljaljskih načrtov za kmetijstvo. Naravovarstveniki smatrajo, da so okviri za kmetijstvo že dani z ustanovnim aktom območja in drugimi predpisi. Osnovne omejitve so zajete v ustanovnem aktu, ki odloča dve ali tri varstvena območja. Prvo izključuje vpliv človeka, druga imajo milejši režim tudi glede kmetovanja, tako da kmetovanje ni izključeno. Kmetje pa se morajo ravnati v skladu z naravovarstvenimi in razvojnimi cilji zapisanimi v ustanovitvenem aktu in načrtu upravljanja.

Kmetovanje na območjih NATURA 2000 poteka po pravilih, ki so zapisana v Uredbi o posebnih varstvenih območjih – območjih Natura 2000 (Ur. l. RS št.49/04, 110/04, 59/07 in 48/08), Uredbi o ekološko pomembnih območjih (Ur.l. RS 48/04) in Pravilniku o določitvi in varstvu naravnih vrednot (Ur. l. RS, št. 111/04, 70/06 in 58/09). Edino obliko podpore kmetovanju na območjih Natura 2000 predstavljajo ukrepi 2. osi PRP. Vključitev je prostovoljna. Nadzor izvajanja direktiv je del nadzora navzkrižne skladnosti, ki je obvezen za vse, ki dobivajo sredstva v okviru ukrepov kmetijske politike oziroma PRP.

3.3 Druga os programa razvoja podeželja (PRP)

Program razvoja podeželja je po vzoru evropske skupne kmetijske politike (SKP) razdeljen na več osi. Prva os je namenjena sofinanciranju izboljšanja konkurenčnosti kmetijskega in gozdnega sektorja. Druga za izboljšanje okolja in podeželja. Tretja je namenjena za izboljšanje kakovosti življenja na podeželju in diverzifikaciji podeželskega gospodarstva. Četrta os, ki je namenjena spodbujanju odločanja o razvoju posameznih območji po principu »od spodaj navzgor« in pripomore doseganju ciljev 1., 2. in 3. osi PRP.

Naravovarstvene cilje in prilagajanje kmetijstva za trajnostno rabo prostora z zmanjšanim vplivom kmetovanja na okolje zagotavljajo ukrepi 2. osi PRP – Kmetijsko okoljska plačila (KOP). Operativni cilji ukrepov povezani z uporabo FFS so: a) zmanjševanje vnosa kemičnih sredstev v okolje (tla, voda in zrak), b) vzdrževanje in ohranjanje obsega habitatov živalskih in rastlinskih vrst in c) preprečevanje kmetijskega onesnaženja virov pitne vode. 2. os PRP obsega 24 ukrepov razdeljenih v tri skupine: I. Zmanjševanje negativnih vplivov kmetijstva na okolje, II. Ohranjanje naravnih razmer, biotske raznovrstnosti, rodovitnosti tal, kulturne krajine III. Varovanje zavarovanih območij. Različno po podukrepih je tudi predpisana raba FFS. Če analiziramo s stališča uporabe FFS lahko ločimo tri različne pristope. Pri sedmih podukrepih ni posebnih zahtev ali pa uporaba FFS ni predvidena, pri sedmih podukrepih je uporaba FFS eksplicitno prepovedana. Pri ekološkem kmetijstvu, paši in pokritosti tal na vodovarstvenih območjih je dovoljena uporaba FFS, ki ustrezajo za ekološko kmetovanje. V vseh oblikah integrirane pridelave je uporaba ekoloških FFS priporočena. V preglednici 1 je urejen povzetek zahtev posameznih podukrepov v povezavi z rabo FFS.

Preglednica 1: Podukrepi 2. osi PRP, uporaba FFS in kako je urejena.

Ukrep	Tehnološka navodila	Prognoza	Uporaba FFS dovoljenih v ekol.kmet.	Omejitve rabe FFS
KOL	-	+	-	Regulatorji rasti v žitih niso dovoljeni
ZEL	-	+	-	Regulatorji rasti v žitih niso dovoljeni
IPL	+	+	+(P)	Rastni regulatorji prepovedani
IPS	+	+	+(P)	Ločeno skladiščenje, herbicidni pas, evidenca
IVG	+	-	+(P)	Herbicidi - časovna omejitev!
IVR	+	+	+(P)	-
EK	-	-	+	Rastni regulatorji prepovedani
PP	-	-	+	Samo FFS dovoljena v eko.
PPP	-	-	+	Samo FFS dovoljena v eko.
S35	-	-	-	Evidenca
S50	-	-	-	Evidenca
GRB	-	-	-	Uporaba ni FFS dovoljena
TSA	+	-	-	Evidenca
STV	+	+	-	-
SOR	-	+	-	Rastni regulatorji prepovedani
REJ	-	-	-	Ukrep ne vključuje uporabe FFS
ETA	-	-	-	Uporaba FFS ni dovoljena
EKP	-	-	-	Uporaba FFS ni dovoljena
ZVE	-	-	-	Ukrep ne vključuje uporabe FFS
HAB	-	-	-	Uporaba FFS ni dovoljena
MET	-	-	-	Uporaba FFS ni dovoljena
STE	-	-	-	Uporaba FFS ni dovoljena
VTR	-	-	-	Uporaba FFS ni dovoljena
VVO	-	-	+	Samo FFS dovoljena v eko

(P)-priporočeno

3.4 Ekološko kmetijstvo in FFS

Uporaba FFS v ekološkem kmetovanju ni prepovedana, je pa omejena. Omejitve izhajajo iz samega pristopa ekološkega kmetovanja kot panoge, ki skuša zdravje rastlin zagotoviti z optimalnim stanjem tal, z zadosti organske snovi, krepitvijo rastlin in drugimi ukrepi, ki ne temeljijo na uporabi sintetičnih sredstev. Kot FFS so v ekološkem kmetovanju uporabna le sredstva, ki izvirajo iz narave, naravni sovražniki in nekatere druge snovi tradicionalno uporabne za varstvo rastlin. V preglednici 2 so opisana FFS dovoljena v Ekološkem kmetovanju povzeta po Prilogi II Uredbe Komisije (ES) št. 889/2008.

Preglednica 2: Aktivne snovi FFS dovoljene v ekološkem kmetijstvu po Prilogi II Uredbe Komisije (ES) št. 889/2008

skupina	Aktivne snovi
Snovi rastlinskega in živalskega izvora	Vosek Želatina Lecitin Rastlinska olja Azadirahin Piretrini Kvasija

	Rotenon
Mikroorganizmi	<i>Bacillus thuringhensis</i> , <i>B. subtilis</i> , virusi, glive, ogorčice
Snovi, ki jih proizvedejo mikroorganizmi	Spinosad
Snovi za uporabo v pasteh	Diamonijev fosfat Feromoni Piretroidi
Pripravki za raztros	Železov (III) ortofosfat
Druge snovi tradicionalno uporabne v ekološkem kmetijstvu	Bakrov hidroksid, bakrov oksiklorid, bakrov oksid, bakrov oktanon Etilen Mehko milo Kalijev galunovec Kalcijev polisulfit Parafinsko olja Mineralna olja Kalijev permanganat Kremenov pesek Žveplo
Druge snovi	Kalcijev hidroksid Kalijev bikarbonat

4 DISKUSIJA

4.1 Kaj pomeni za uporabnike FFS?

Uporaba FFS na zavarovanih območjih je omejena ni pa popolnoma prepovedana. Ker načrti upravljanja zavarovanih območij predvidevajo, da bo kmetijstvo zagotovilo svoj del varovanja preko ukrepov 2. osi PRP, obstajajo tri vrste ukrepov glede na uporabo FFS. Kmetje so z zahtevami seznanjeni ob prostovoljnem vstopu v ukrep, ki ga morajo izvajati vsaj pet let. Zelo pomembno je, da so kmetje seznanjeni, da je uporaba FFS dovoljenih v ekološkem kmetijstvu mogoča tudi brez vključevanja v ukrep EK (ekološko kmetovanje), ki prinese tudi drugačen način gospodarjenja. To je pomembno za integrirane pridelovalce, kmete, ki izvajajo pašo in tiste, ki kmetujejo na vodovarstvenih območjih in za to dobijo okoljska plačila.

4.2 Kaj pomeni za ponudnike FFS?

Ponudniki FFS, kljub manjšemu obsegu povpraševanja, vse bolj izpolnjujejo nišo pripravkov z aktivnimi substancami v skladu z zahtevami Priloge II Uredbe Komisije (ES) št. 889/2008. Pri tem uporabljajo izkušnje z ostalimi FFS in jih pripravljajo tudi tako, da jih je mogoče kombinirati in nanesti v eni operaciji. Vedno več je ponudbe pripravkov za biotično varstvo, ki temeljijo na mikroorganizmih in ogorčicah, ki spadajo med entomopatogene. Tudi ta FFS morajo biti registrirana po ustaljenih postopkih. Za taka sredstva, dovoljena v EU, morata registracijo potrditi pristojni organ v Sloveniji in obenem tudi certifikacijska organizacija. Sledi vpis v Seznam dovoljenih sredstev za varstvo rastlin, ki je sestavni del publikacije (Bavec *et al.* 2009) in je kot ažuriran seznam dostopen na medmrežni strani Fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede Univerze v Mariboru.

5 SKLEP

Skoraj petino zemljišč zavarovanih območij Slovenije predstavljajo kmetijska zemljišča v uporabi. Kmetovanje na zavarovanih območjih ni avtomatsko omejeno in tudi uporaba FFS je

možna, vendar le v predpisani obliki, zmanjšanim številu aplikacij in s poudarkom na FFS, ki so dovoljena v ekološkem kmetovanju. Majhna skupina ukrepov, ki so vezani na ohranjanje habitatov je izjema in tam uporaba FFS ni dovoljena. FFS vključena v Prilogo II Uredbe Komisije (ES) št. 889/2008 so dovoljena v ekološkem kmetijstvu in pri nekaterih drugih praksah kmetovanja, ki želi zmanjšati negativne vplive na okolje in naravne vire.

Proizvajalci FFS se na povpraševanje prilagajajo in širijo ponudbo dovoljenih sredstev, ki pa je še vedno le niša v obsegu celotne ponudbe fitofarmaceutskih sredstev. Pretok informacij med stroko, uporabniki in ponudniki FFS lahko ovrže stereotipe o naravovarstvenih prizadevanjih kot velikem nasprotniku uporabe FFS in ekonomičnega kmetovanja.

6 LITERATURA

Bavec, M., Robačar, M., Repič, P., Štabuc Starčevič, D. 2009. Sredstva u+in smernice za ekološko kmetijstvo, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede, Inštitut za ekološko kmetijstvo, Maribor, 58-65.